

Урок 6.

21.09.22

«Театр корифеїв». Розвиток драматургії: соціально-побутові та історичні драми й комедії М. Старицького, М. Кропивницького, Панаса Мирного та ін.

Від аматорських гуртків до професійного «театру корифеїв», що став «школою життя» (І. Франко). Перші театральні трупи М. Кропивницького та М. Старицького.

Родина Тобілевичів та український театр.

Популярність «театру корифеїв» в Україні та за її межами. Перша народна артистка України Марія Заньковецька

Із початку 1860-х років в Єлисаветграді (нині Кропивницький) діяв аматорсько-театральний осередок у складі Василя Тарновського з дружиною, Олександра Безрадецького, Михайла Новицького та інших.

Пізніше до нього
приєдналися Марко Кропивницький та
Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), які
влаштували низку вистав на користь
ремісничої школи.

Крім вечірніх спектаклів для інтелігенції, влаштовували ранкові вистави з дешевими квитками для демократичного глядача.

У 1882 році Марко Кропивницький створив театральну трупку, яка згодом дістала назву театру корифеїв.

➤ У сучасному розумінні слово "корифей" означає людину, яка є найвизначнішим діячем у певній сфері мистецтва.

Продавши свій маєток, Михайло Старицький збільшив кількість акторів трупи, підвищив їм зарплатню, подвоїв хор, створив оркестр, запросив для роботи в театрі талановитих художників-декораторів.

Оскільки репертуар на час виникнення театру корифеїв не був вельми широким, то стало очевидним, що потрібні нові твори, у яких відчувався б подих сучасності. Їхніми авторами стали Марко Кропивницький, Михайло Старицький, Іван Карпенко-Карий, які працювали і драматургами, і режисерами, і акторами.

Марко Кропивницький

Михайло Старицький

Іван Карпенко-Карий

Марко Кропивницький сам шукав і вчив акторів: Марію Заньковецьку, Панаса Саксаганського, Миколу Садовського, Ганну Затиркевич-Карпинську.

М.Заньковецька,
М.Кропивницький,
М.Садовський

Товариство українських акторів

1885 року театр корифеїв поділився на дві автономні трупи. Основний склад акторів залишився в Марка Кропивницького, а Михайло Старицький сформував новий колектив.

Марко Кропивницький

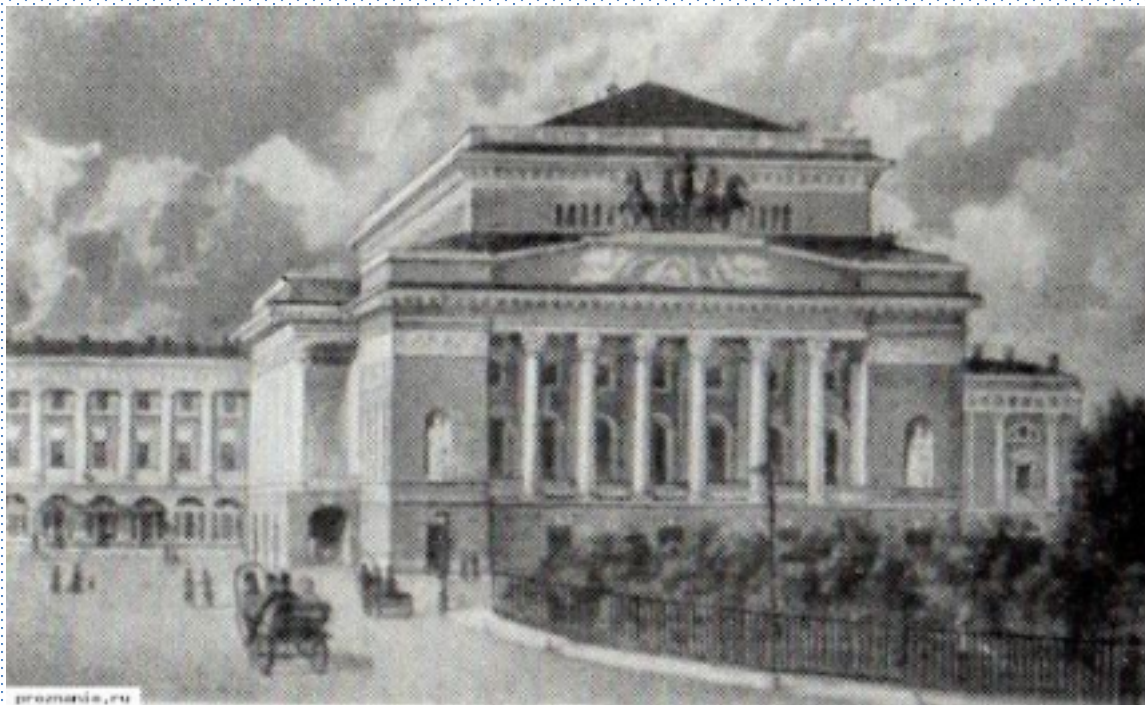
Михайло Старицький

Трупа Марка Кропивницького : Марія Заньковецька, Микола Садовський, Панас Саксаганський, Ганна Затиркевич-Карпинська, Іван Загорський, Денис Мова та чимало інших відомих акторів.

Фото. Перша трупа М.Кропивницького. 1882 р.

У листопаді 1886 року після тривалих клопотань Кропивницький нарешті одержує дозвіл для свого колективу приїхати до Петербурга. Гастролі тривали протягом трьох місяців (з 11 листопада 1886 р. до 15 лютого 1887 р.)

25 січня трупа Кропивницького вдруге виступає в присутності імператорської сім'ї, тепер уже в Маріїнському театрі, де ні до, ні після цього не одержувала дозволу виступати жодна з провінційних труп. Цього дня грали «Наталку Полтавку» Котляревського та «Бувальщину» Велісовського.

Під час
петербурзьких гастролей
найвидатніші актори
трупі Кропивницький і
Заньковецька одержали
запрошення служити в
престижному
імператорському
Олександринському
театрі. Щоправда, вони не
захотіли полишати
українську сцену.

Костянтин Станіславський

І. Франко назвав вистави в Петербурзі тріумфом українського мистецтва, а засновник МХАТу Костянтин Станіславський у 1911 році писав:

«Такі українські актори, як Кропивницький, Заньковецька, Саксаганський, Садовський – блискуча плеяда майстрів української сцени, увійшли золотими літерами на скрижалі історії світового мистецтва...».

Марко Кропивницький –
український Шекспір,
батько театру світового
рівня.

Марко Кропивницький в молодості

Народився 10 (22) травня 1840 року в селі Бежбайраки Бобринецького повіту Херсонської губернії (тепер село Кропивницьке) в родині управителя маєтків поміщика Фундуклія – Луки Івановича Кропивницького, – «чоловіка труда, труда мозольного». Він був із збіднілих дворян.

Мати Капітоліна Іванівна Дубровинська – з роду втікача кріпака-музиканта. Батьки грали на музичних інструментах, гарно співали.

Коли Маркові було п'ять років, мати взяла меншого сина Володю, сіла в бричку й поїхала світ за очі з молодим гусаром. Лишився батько з Марком та старшенькою Ганною. Батько вважав, що мачуха зможе дати дітям раду, одружився, а вона виявилася п'яничкою. Став і батько зазирати до чарки.

Малий Марко

був на побігеньках у панів, до яких
батько віддав його «в науку». У
дитинстві співав у церковному хорі, мав
гарний слух, чудовий голос (альт).

Майже до 14 років жив у маєтку князя Олексія Миколайовича Кантакузена в селі Катеринівка, де батько працював управителем. А в «перервах» жив у Бобринці в будинку бабусі Уляни Дубровинської. Вона виховала восьмеро дітей. У неї жили й онуки.

Саме в цьому будинку маленькі хлопчаки в невеличкій кімнатці уявляли себе аристократами, ставили вистави, виконували по декілька ролей.

У цьому будинку в 1850-1856 рр. проживав хорифей українського театру Кропивницький М. Л.

Бабусиної кімнатки та сараїв стало замало для аматорів. Вирішили ставити вистави вже на більшій сцені. Для цього обрали трактир панича Медового, який хотів використати хлопців у корисних цілях. Для цього в трактирі була прилаштована сцена, знайдені лаштунки. Виручку віддавали Медовому, інша частина грошей йшла на костюми. Та для юних ентузіастів це не було бідною.

Трактир панича Медового

Мати, повернувшись із мандрів, оселилася в Бобринці. Марко приходив до неї. Мати вчила сина танцювати, грати на скрипці, фортепіано, розучувала різні вокальні партії.

Саме вона заохотила взяти участь в аматорському гуртку, де ставили п'єси українських і російських драматургів.

З похвальним
листом закінчив Бобринецьку повітову
школу, пізніше Бобринецьке повітове
училище, мріяв про університет.

3 липня 1861 року дрібним судовим чиновником почав державну службу. У 1862–1863 роках спробував продовжити освіту – став вільним слухачем юридичного факультету Київського університету. Під час навчання працював ночами над своєю першою п'єсою «Микита Старостенко». Провчився три семестри й повернувся до Бобринця, до служби в повітовому суді. Займався самоосвітою й грав у театрі аматорів. Працював на канцелярських посадах державних установ Бобринця та Єлисаветграда.

Марко Кропивницький познайомився з Іваном
Тобілевичем улітку 1862 року. Далі шляхи
Кропивницького й Карпенка-Карого переплелися.
Обоє закінчили Бобринецьку повітову школу, мріяли
про університет, обом не судилося здобути освіту й
обох об'єднувало нестримне бажання служити
ділові, яке не мало нічого спільного з протоколами,
відомостями й рапортами.

У 1867 році в Бобринці на Різдво після вистави була вечірка. На ній Марко Кропивницький познайомився та протанцював увесь вечір із Сашею Вукотич (1852 – 1880), провів її додому. Дівчина-сирота закінчила в Одесі гімназію, жила з тіткою. 17-річна красуня запала юнакові в душу. Вони одружилися.

У 1871 році Марко Лукич подав у відставку, продав майно в Бобринці й переїхав до Одеси. Хотів вступити до університету, але Кропивницького запросили в російську трупу графа Чернишова. За контрактом отримував 175 карбованців за місяць. Три роки актор працював у російській театральній трупі, але лишався українцем: здійснив 37 постановок українських вистав, писав рідною мовою.

У 1873–1874 роках грав у Харкові, потім його запросили до Галичини на посаду режисера товариства «Руська бесіда». Дружина в цей час була при надії, хотіла їхати до чоловіка, але лікарі відмовили. Марко покинув роботу й повернувся додому. Народилася донечка Марійка, утім родина щасливою була недовго – через п'ять років Олександра померла.

27 жовтня 1882 року в
зимовому театрі Єлисаветграда відбулася
прем'єра «Наталки Полтавки» із
Заньковецькою та Садовським у
головних ролях.

Через рік директором українського театру став Михайло Старицький, Марко Кропивницький – головним режисером.

Останніми місцями виступів Марка Кропивницького у театральний сезон 1910 року стали міста Аккерман і Одеса. В Одесі на одній із вистав замість батька вийшов син Кость, наступного дня Марко Лукич був вимушений вибачитися перед глядачами за погане самопочуття й незмогу грати.

1910 року (21 квітня за новим стилем)
Кропивницький виїхав додому на хутір
«Затишок» і дорогою помер від крововиливу
в мозок. Поховали Кропивницького в
Харкові.

Цікаві факти про Марка Кропивницького

За життя зіграв понад 500 ролей.

Написав понад 40 п'єс.

Був пристрасним рибалкою та мисливцем.

Багато палив і майже ніколи не розлучався з люлькою.

Організував першим на теренах тодішньої імперії дитячий театр, акторами в якому були лише діти.

Його іменем названо місто Кіровоград.

Михайло Старицький –
«батько українського
театру», відомий
український письменник,
перекладач, театральний і
громадський діяч.

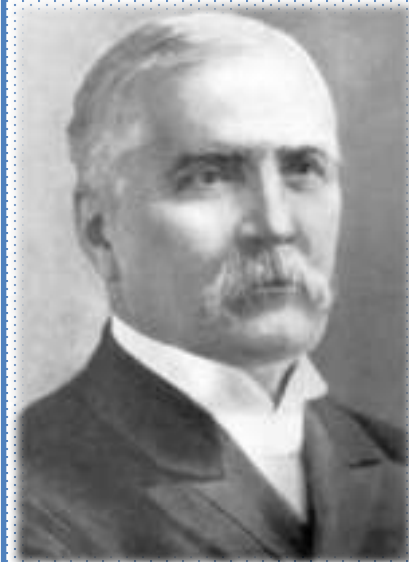

В.Р. Лисенко

Народився 14 грудня 1840 року в селі Кліщинці на Полтавщині в садибі дідуся й бабусі по материнській лінії. Його батьки, сестра й брат померли. Із шести років Михайлик залишився круглим сиротою, а його опікуном став двоюрідний дядько Віталій Романович Лисенко.

Удома говорили українською, англійською, французькою, німецькою мовами, панувала тепла сімейна атмосфера; до Михайла ставилися, як до власної дитини. Разом зі своїм троюрідним братом Миколою Лисенком Старицький виступав у самодіяльності, працював у театрах. Микола писав музику, а Михайло – лібрето до опер.

У будинку Лисенків Старицький знайшов своє кохання. Софія, сестра Миколи, була молодша за Михайла на 14 років. Попри на невдоволення сім'ї, вони одружилися. Весілля було скромним. Закохані вмовили сільського священника, щоб їх повінчав, оскільки наречена була 14-літньою дівчиною. Через рік у молодят народилася дочка Марія.

Спочатку винаймав квартиру в будинку Войцехівського, де вже жили Микола Лисенко та його гімназійний товариш Михайло Драгоманов (майбутній драматург ділив куток із Петром Косачем).

Микола Лисенко

Михайло
Драгоманов

Петро Косач

До них на «вогник» приходили студенти різних вишів, які утворили гурток «Громада».

Знаковим у долях Старицького та Лисенка стало знайомство з сестрами Ліндфорс, у школі яких був домашній театр; там відбулася прем'єра їхньої оперети «Чорноморці». Наступною спільною роботою драматурга й композитора була опера «Різдвяна ніч».

1862 року багаті родичі Старицького по лінії батька, виїжджаючи за кордон, передали йому в спадщину садибу в селі Либіхівка, прекрасний будинок і величезну бібліотеку. Михайло став справжнім поміщиком, обожнював їздити на полювання. Це захоплення навіть призвело до хвороби – він застудився; ускладнення спричинило захворювання серця, сильні болі мучили його до кінця життя.

Нова пропозиція створити трупю надійшла від Марка Кропивницького й Миколи Садовського. Вони зуміли переконати Старицького взяти на себе витрати на утримання колективу. Заради цього Михайло Петрович продав свій маєток і в 1883 році став директором українського пересувного театру. У будинку (тоді Старицькі жили на Лук'янівці) розташувалися майстерні з пошиття костюмів, там робили декорації, проводили репетиції.

Старицький платив провідним акторам театру – Кропивницькому, Заньковецькій, Садовському, Саксаганському – підвищені ставки, як в імператорському театрі. Через великі витрати він невдовзі й збанкрутував. А коли запропонував колегам працювати на паях, корифеї пішли й створили власну трупку.

Після відокремлення трупи Кропивницького в 1885 році Старицький віддає багато сил роботі з творчою молоддю. У 1887–1888 роках його трупа з успіхом виступає в Москві та Петербурзі, а згодом гастролює в містах Поволжя, у Вільно, Мінськ, Тифліс.

Група акторів трупи М. Старицького

Театральну діяльність Михайло Старицький успішно поєднує з літературною. Дбаючи про репертуар театру, він пише п'єси, переробляє твори вітчизняних та зарубіжних письменників.

У квартирі, яка нині стала музеєм письменника (по вулиці Саксаганського), Михайло Петрович оселився в 1901 році. На той час він уже втратив свій театр, а це приміщення здавали в найм недорого. Крім того, зовсім поруч жили сім'ї Лисенків і Косачів.

«Нехай Україна у щасті буя, у тім нагорода і
втіха моя» – викарбувано на надгробку
драматурга на Байковому цвинтарі.

Родина Тобілевичів

Родина Тобілевичів та її внесок у розвиток української драматургії

Микола
Садовський

Марія
Садовська

Панас
Саксаганський

використали для сценічного імені
дівоче прізвище матері
Євдокії Зіновіївни.

утворив
псевдонім від
назви рідного
містечка матері
– Саксагань.

Іван
Карпенко-Карий

поєднав у своєму сконструйованому псевдонімі
батькове ім'я Карпо та прізвище улюбленого героя із
Шевченкової драми «Назар Стодоля» – Гната Карого.

1855-1891

Марія Карпівна Садовська-
Барілотті (Тобілевич) -
співачка-сопрано й
драматична акторка.

Закінчивши жіночу школу, а потім приватну гімназію, Марія почала вчителювати в народній школі й брала участь в аматорських театральних гуртках Єлисаветграда (Кропивницького). Співала в молодіжному хорі. У 1875 році до Єлисаветграда прибув композитор Ніщинський, якого приймала родина Тобілевичів. Марія зачарувала його своїм лірико-драматичним сопрано. «Ваша доля – то сцена», – пророкував Ніщинський

Весною 1876 року
Кропивницький
збирає опереткову трупу.
До неї наперекір батьковій
волі вступає Марія. У трупі
Кропивницького та в інших
російських опереткових
трупях Марія Садовська
грала майже три роки.

Справжня слава прийшла до актриси, коли вона в 1883 році в Харкові вступила до української трупи Марка Кропивницького. За 12 років сценічної діяльності виконувала майже всі жіночі партії опер «Наталка Полтавка», «Запорожець за Дунаєм», «Утоплена». Зіграла головні ролі в багатьох драматичних виставах.

За чудовий голос її прозвали «українським соловейком». Їй не було рівних у виконанні оперних партій. Улюбленою роллю була Наталка з опери Котляревського-Лисенка «Наталка Полтавка».

Марія Садовська-Барілотті увійшла в історію українського театру як одна з перших і блискучих виконавиць вокальних партій в операх і оперетах, які ставили на українських сценах у 70–80 роках ХІХ століття.

27 березня 1891 року всю культурну громадськість, зокрема трупу Панаса Саксаганського, спіткало несподіване тяжке горе: в Одесі у розквіті творчих сил і таланту померла відома артистка Марія Садовська. Похована в Єлисаветграді (нині Кропивницький).

Микола Карпович Садовський

(1856–1933)

Служив піхотним офіцером в Бендерській фортеці й при офіцерському зібранні організував драмгурток, де й зустрівся з дружиною артилериста Марією Адасовською-Хлистовою, яка з часом стала його дружиною.

Добровольцем пішов на російсько-турецьку війну 1877–1878 років. Захищав Шипку від турецьких завойовників, за що одержав орден і Георгіївський хрест.

На професійну сцену Микола Карпович вийшов у 1881 році й до 1888 працював разом з Марком Кропивницьким. Утім не уникнув мистецького впливу Михайла Старицького, який деякий час (1883–1885) був директором трупи, що її створив Кропивницький.

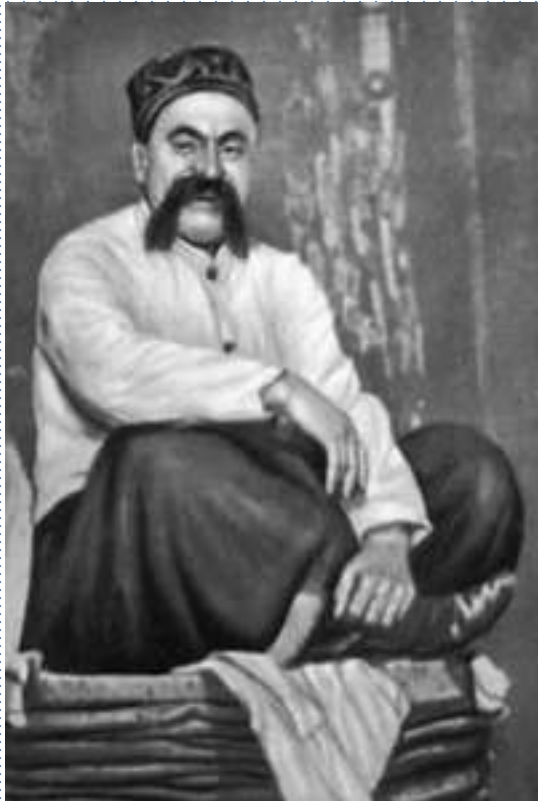

Діапазон його творчих
можливостей був
надзвичайно широкий. Щедро
наділила матінка-природа:
високий на зріст, мав прекрасну
статуру, виразне й вродливе
обличчя, чудово розроблений
рівний у всіх регістрах голос.
Микола Карпович прославився
як винятковий виконавець
народної пісні (хоча й не вчився
співу в спеціалізованих
закладах).

У 1888 році Садовський очолив колишню трупу Кропивницького як режисер і керівник.

У 1907 році Миколі Садовському вдалося відкрити в Києві постійний театр в орендованому приміщенні Троїцького народного дому (нині Театр оперети), де раніше виступала драматична труппа «Товариства грамотності».

Брати Тобілевичі (зліва направо):
М. К. Садовський, І. К. Карпенко-Карий, П. К. Саксаганський.

Театр Садовського проіснував сім років, до початку Першої світової війни, коли царська влада закрила не тільки театр, а й усі українські газети, журнали, книгарні.

Панас Саксаганський

(1859–1940)

Шлях професійного актора
розпочав на сцені першого
українського театру під
керівництвом Старицького та
Кропивницького.

Актор швидко засвоїв
золоте правило: «Я все
більше переконувався, що
діло все залежить від
праці, що в праці криється
талант».

Навесні 1890 року про себе заявила оновлена труппа, яка називалася «Товариство російсько-малоросійських артистів під керівництвом Панаса Саксаганського». Формально це була одна з багатьох мандрівних українських труп. Утім на шляху ідейно-мистецьких шукань драматург і актор Карпенко-Карий, режисер і актор Саксаганський та їхній сценічний ансамбль досягли вершин професійної майстерності.

Жодна українська трупа не мала такого великого й різноманітного репертуару, як трупа Саксаганського. Вона ставила п'єси Карпенка-Карого, Старицького, Кропивницького. Як режисер, Саксаганський уперше в історії українського театру запровадив план постановки вистави. Особливу увагу приділяв роботі з акторами, утверджував на українській сцені соціально-психологічну драму.

У червні 1910 року «Товариство» припинило своє існування. Саксаганський оселився в Києві й працював у різних театральних трупях. У 1918–1922 роках очолював постійний Державний народний театр, на основі якого утворено театр імені Марії Заньковецької.

Саксаганському 1925 року присвоїли звання народного артиста УРСР, а до 80-річчя – народного артиста СРСР. Та він уже не мав сил ходити. Востаннє актор вийшов на сцену в ролі Возного, коли святкували 50-річчя його театральної діяльності.

Панас Саксаганський у сценічному образі, 1905 рік

За життя артист зіграв понад сотню головних ролей, дав прекрасні поради щодо створення сценічного образу в статті «Моя робота над роллю». Театральній молоді адресував працю «До молодих режисерів», пробував себе в написанні комедій, створивши всього дві драми такого жанру – «Лицеміри» й «Шантрапа».

Надгробок Панаса Саксаганського на Байковому кладовищі в Києві

Помер 17 вересня 1940 року. Похований у Києві на Байковому кладовищі.

Марія Заньковецька

1854 - 1934

Перша народна артистка України народилася в мальовничому селі Заньки Ніжинського повіту Чернігівської губернії в багатодітній родині дворянина Костянтина Костянтиновича Адасовського та міщанки з Чернігова Марії Василівни Нефедової. Освіту здобула в Чернігові в приватному пансіоні.

Дитинство та юність Заньковецької минули в оточенні селян; на її розвиток значний вплив мала бабуся Сухондиха, яка над колискою великої артистки співала чарівних українських пісень і розповідала різні історії та казки.

Театральне мистецтво полонило Марію ще змалку. У короткій автобіографії вона розповідала, що в пансіоні виступала в шкільних виставах і звернула на себе увагу вчителів, які радили їй вступати до театральної школи, але батьки їй слухати про це не хотіли.

Відомо, що, крім шкільних вистав, Марія Адасовська виконувала різні танці та пантоміми, сама складала невеличкі п'єси або монологи з пантомімічним супроводом і з подругами охоче показувала їх у класі та вдома.

По закінченні пансіону дівчина брала активну участь у виставах ніжинського аматорського гуртка, де особливий успіх мала в ролі Наталки («Наталка Полтавка») та у водевілях.

Замість вступу в консерваторію, Марія поїхала в Бендери, куди було переведено на службу її чоловіка. Там вона познайомилася з Миколою Тобілевичем, вивчала російську та українську літературу.

Узимку 1881 року Марку Кропивницькому вдається дістати дозвіл і організувати професійну трупу. До неї долучається й Заньковецька. Марія Констянтинівна їде до Єлисаветграда. На вокзалі її зустрів Микола Садовський і повіз знайомити з керівником трупи Марком Кропивницьким. А наступного дня 27 жовтня 1882 року мандрівниця вже грала Наталку в однойменному творі Івана Котляревського. Для цього виступу актриса обирає собі сценічний псевдонім, який походить від назви рідного села Заньки.

Пізніше, згадуючи свій перший вихід на сцену, вона скаже: «Я хвилювалась у першій дії. Не чула свого голосу, коли співала “Віють вітри”. За кулісами я від хвилювання упала й пам’ятаю, як забігали всі навколо мене. У другій дії я вже оволоділа собою й твердо вела свою роль».

У її репертуарі більш як 30 ролей на сцені. Маючи чудовий голос, незрівнянно виконувала в спектаклях українські народні пісні. Артистка створила блискучу галерею сценічних образів: знедолену, безталанну, багатостраждальну українську жінку, наймичку-кріпачку, зганьблену покритку.

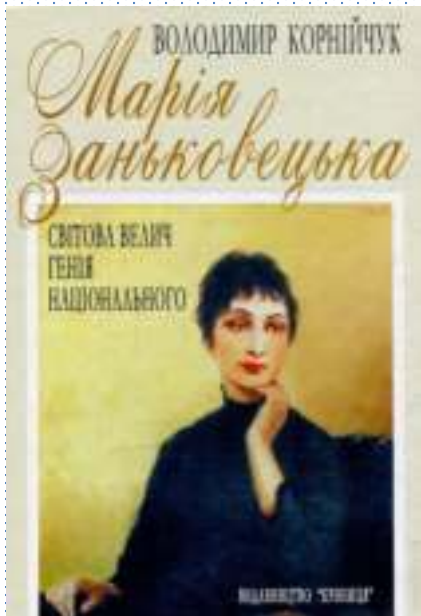

Публіка обожнювала Заньковецьку. Після однієї з вистав захоплені глядачі випрягли з коляски коней і самі довели актрису до вокзалу. Композитор Петро Чайковський в Одесі виніс їй на сцену лавровий вінок із написом «Безсмертній від смертного».

Разом із Кропивницьким, Карпенком-Карим, Лисенком, Садовським, Саксаганським вона брала активну участь у створенні українського професійного художнього театру.

У 1925 році Марія Костянтинівна написала автобіографію – «Коротка біографія артистки Державного народного театру Марії Костянтинівни Заньковецької».

Музей Марії Заньковецької

Значення театру корифеїв для української культури:

- ❑ корифеї, створюючи репертуар, формували по-справжньому народний національний театр, впливаючи цим на свідомість людей;
- ❑ створили школу акторської та режисерської майстерності, піднесли український театр на значно вищий щабель професіоналізму;
- ❑ завдяки їхній діяльності друга половина ХІХ століття увійшла в історію української культури як «золотий вік» театру.

Відео до уроку:

<https://cutt.ly/eZCsZFs>

Що треба знати про «театр корифеїв»?

Домашнє завдання:

- прочитати теоретичний матеріал у підручнику на стор. 59-69;
- записати в зошит конспект про родину Тобілевичів;
- пройти вікторину за посиланням <https://cutt.ly/nXuCiVA>